

Overgenomen uit: Begijnhofkrant 31 (2011) 2 - 6
DE OISTERWIJKSE 'BEGIJN' EN MYSTICA MARIA VAN HOUT

Eerste meesteres van het Convent van Betlehem

Hugo Vanden Bossche

Zonder de procurator (econoom) van de Keulse kartuis St.-Barbara, Gerard Kalckbrenner, en zijn prior, de Leidenaar Petrus Blomevenna, hadden we waarschijnlijk nooit van Maria van Hout – ook Maria van Oisterwijk of Maria Lignana genoemd – gehoord. De jezuiten Cornelis Wischaven, de eerste Vlaamse jezuit uit Leuven, Peter Kanis of Piet de Hondt of Petrus Canisius – samen met Peter Faber de stichter van de jezuitenorde in Duitsland – en ook de Keulse kartuizer Laurentius Surius, die onder meer de werken van Ruusbroec in het Latijn vertaalde, correspondeerden met haar. Maar wie was deze vrouw, die in de 16de eeuw zowel voor de Keulse kartuizers als voor de jezuiten een zorgende moeder was?

Er wordt verondersteld dat Maria ca 1470 in Udenhout (in de Vrijheid van Oisterwijk) het levenslicht zag. Over haar ouders weten we niets. Een aantal auteurs vermelden dat ze afkomstig was uit een eenvoudige familie en weinig onderwijs genoot. Dit is mogelijk maar het kan ook camouflage geweest zijn (zie verder).

Het is eveneens niet geweten wanneer zij op het Begijnhof Betlehem is gaan wonen. Is zij er overigens wel echt gaan wonen? Want Petrus Blomevenna schreef over Maria: “Maria van Oisterwijk, mijn dochter in Christus een maagd van wonderlijke heiligheid, leidde ook in haar vaderlijk huis zonder enige gelofte een kloosterlijk leven ...”.

Petrus Blomevenna, prior van de Keulse kartuis van 1507 tot 1536. Detail uit Christus aan het kruis, geschilderd door Anton Woensam (Anton von Worms, ca. 1440-1541). Uit de tentoonstellingscatalogus Die Kölner Kartause um 1500, Eine Reise in unsere Vergangenheit, Keulen, 1991.

Oisterwijkse Kring

Gezien de kartuizers Maria waarschijnlijk pas in 1530 hebben leren kennen, is het goed mogelijk dat zij toen nog in het ouderlijk huis woonde. Maar het is ook mogelijk dat de prior hiermee niet de echte woonplaats bedoelde, want dan was het niet nodig om geschriften naamloos te publiceren (zie verder). Misschien moeten we het “vaderlijk huis” op een mystieke wijze verstaan, als het huis van de Vader, Gods tempel, waarin zij mocht wonen. In 1530 behoorde zij alleszins samen met een zestal arme, uiterst devote en zeer deugdzaam begijnen tot de Oisterwijkse Kring, een gezelschap van begijnen, religieuzen van de Derde Orde van Sint-Franciscus (Catharinenberg) en vrome leken.

Of deze deugdzaam begijnen echt bij het begijnenwezen aanleunden, is ook niet met zekerheid geweten. Immers ‘begijn’ was toen een verzamelnaam voor alle vrouwen die een religieus leven buiten het klooster leidden. Wellicht leefden de Oisterwijkse vrome vrouwen bij hun familie of met een aantal samen in een huis (convent?). Volgens Ruth Timmermans legden zij geen openbare geloften af: zij hadden geen regel en waren noch kerkrechtelijk noch burgerrechtelijk erkend. Maria van Hout schrijft zelf dat zij de gelofte van gehoorzaamheid aflegde bij de plaatselijke pastoor.

Maagdenhuis Betlehem

In 1531 kreeg de Oisterwijkse Kring bezoek van de Keulse kartuizer Gerard Kalckbrenner (°ca. 1490 - †1566). Van toen af startte een nauwe samenwerking met de kartuizers, waarbij Maria zich beschouwde als de geestelijke dochter van prior Petrus Blomevenna (Pieter Blommeveen), terwijl zij de geestelijke leidsvrouw van procurator Gerald Kalckbrenner werd. De samenwerking met de Keulse kartuizers leidde tot een hoogtepunt van de Nederlands-Rijnlandse mystiek in het begin van de 16de eeuw. Uit die samenwerking vloeide een gemeenschappelijk project voort: de bestrijding van het opkomende protestantisme (“*tegen die verdoolde blinde lutherse mensen*”) en de hernieuwing van het katholieke geloof.

De kartuizers hebben omstreeks 1539 de in Oisterwijk geboren Claes van Esch (Nicolaes van Esch of Esschius) erop uitgestuurd om de materiële en kerkrechtelijke situatie van de Oisterwijkse vrome vrouwen te regulariseren. Het oude “begijnhof” was toen praktisch onbewoonbaar en daarom kocht Esschius een huis met een tuin.

De ligging van het “Maagdenhuis” wordt in een oude akte aldus aangeduid: “*Omtrent der kercken aldaer, groot wesende seven ende vijftich roeden van twintich voeten elcke roede*”. Het Maagdenhuis was gelegen in het centrum van Oisterwijk, nabij de kerk, pastorij en geestelijke en liefdadige instellingen. Met een oppervlakte van 94 centiare was het huisje met tuin net groot genoeg om zeven tot negen “devote deugdzaam maagden” te huisvesten. Esschius, die zichzelf tot de grote hervormer van de begijnhoven had benoemd, bezorgde de Oisterwijkse vrome vrouwen niet alleen een liefdadige stichting, het “Maagdendaal”, hij gaf hen ook dezelfde geestelijke regel die hij geschreven had voor de begijnen in Diest. Hij heeft zo een “ongeregelde” communiteit in overeenstemming gebracht met de kerkelijke en burgerlijke voorschriften over het religieuze leven.

Nicolaas van Esch (°1507, Oisterwijk - †1578, Diest). Overgenomen uit: Huijbers, Oud Oisterwijk (1923), de geschiedenis van Oisterwijk van 1320 tot 1648.

Esschius bedoelde het natuurlijk goed, maar hij heeft in naam van de “noodzakelijke” kerkelijke hervormingen de autonomie van de begijnen wel gekortwiekt. Het leven in gemeenschap volgens een regel en het afleggen van geloften was niet naar de zin van de meeste bewoners van het Maagdenhuis. In 1545 waren de leden van de eerste generatie dan ook al uit Oisterwijk verdwenen.

Dat jaar vertrok ook Maria van Hout samen met Ida Yoerden de Greve en een Eva naar Keulen, waar zij in de nabijheid van het kartuizerklooster verbleven. Na een langdurig ziekbed, een gevolg van haar strenge leefwijze, overleed Maria van Hout op 30 september 1547, 77 jaar oud. Petrus Canisius, die haar enkele malen voor belangrijke zaken raadpleegde, sprak haar aan met “Mijn allerliefste moeder” en na haar dood voelde hij zich als van zijn moeder beroofd.

Stads panorama met de Keulse kartuis (Anton Woensam, 1531).

Het graf van Maria van Hout

Maria zou begraven zijn op het hoogkoor van de Mariakapel in de Keulse kartuis. Bij opgravingen in 1920 is wel de grafplaat teruggevonden, maar niet het graf zelf. Het oorspronkelijke grafschrift luidde: *“Maria van Oisterwijk, wonderbare maagd, groot in verdiensten en verborgen heiligheid, werd in het jaar 1547 begraven.”* De prior van 1580 tot 1596, Johannes Reckschenkel, bracht naderhand nog een kunstige inscriptie en symbolische voorstelling van Jezus’ hart op de grafsteen aan: *“Virginibus virgo praefulgens illa Maria, cujus erat genitrix Osterwick, hac cubat urna.”* (“Deze Maria, die onder de maagden uitmuntte en van wie Oisterwijk de moeder(stad) was, rust in deze kist.”)

Ruth Timmermans, 2000

Maria’s werken

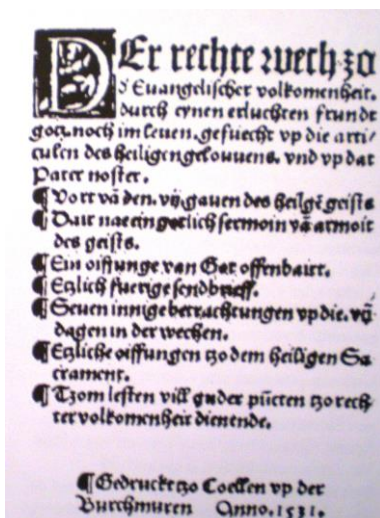
Bij het bovenvermelde bezoek in 1531 kreeg Kalckbrenner vijf traktaten overhandigd die geschreven waren door Maria van Hout. Verder kon hij veertien brieven achterhalen die zij aan verscheidene personen had geschreven. Hij nam dat alles mee naar het kartuizerklooster in Keulen, waar het grote indruk maakte.

De kartuizers kenden een lange traditie van het kopiëren en uitgeven van mystieke teksten en hadden ook een aantal werken geschreven, waarin het katholieke geloof werd verdedigd tegen Luthers' uitdaging aan het katholicisme. Maar met deze meestal in het Latijn geschreven werken bereikten zij zeker niet de leken en clerici die minder goed opgeleid waren. Zij wilden echter juist nu, in deze woelige tijden, het gewone volk binnen en buiten de kloosterorden in geloofszaken onderwijzen en daarvoor leken hen de apostolische en mystieke geschriften van Maria van Hout bijzonder geschikt. Het feit dat deze geleerde monniken werken van een onbekende begijn wilden verspreiden, onderstreept de betekenis die de kartuizers hechtten aan de persoon en het werk van Maria.

Der rechte Wech en Dat Paradijs

Gerard Kalckbrenner – geboren in Hamont, dichtbij de huidige Nederlandse grens in Belgisch Limburg – vertaalde het Brabantse dialect van Maria in het Ripuarisch, een soort Keuls dialect. In 1531 liet hij, in naam van “een verlichte vriend Gods”, alles wat hij van Maria in zijn bezit had gekregen, voorzien van een inleiding, titels en verbindende teksten en in Keulen drukken onder de titel *Der rechte Wech zo der Evangelischer Volkomenheit (De rechte weg naar een volmaakt evangelisch leven)*.

Titelblad van *Der rechte Wech zo der Evangelischer Volkomenheit* (Convent van Betlehem, p. 43).

In 1532 liet Kalckbrenner een nieuw werk drukken in het Keuls onder de titel *Dat Paradijs der lieffhebbender Sielen* (*Het paradijs van de minnende mens*). Het werd in 1535 uitgegeven in 16de-eeuws Nederlands.

Dat Paradijs der lieffhebbender Sielen staat vol geestelijke oefeningen in gebedsvorm. Het handelt over het leven en lijden van onze Heer, over het Heilig Sacrament en de goddelijke liefde en was bestemd voor beginnende, gevorderde en volkomen mensen. In drie delen onderverdeeld, zeer vurig en vroom, werd het voor de eerste keer uitgegeven door de kartuizers in Keulen en goedgekeurd door E.H. Aernt van Tongeren, doctor in de Heilige Schrift. Het werd uit het Keuls hertaald en opnieuw gedrukt in 1535 te 's-Hertogenbosch.

Volgens de kartuizers is het werk innig, vroom, bezielend en voor gewone mensen niet al te moeilijk. Zoals bij *Der rechte Wech* wordt nergens aangegeven wie het boekje “met vurige gebeden en geestelijke oefeningen” had geschreven. Dankzij de bibliothecaris van het Keulse kartuis (kartuizerklooster), Gregorius Garnevelt, actief tussen ca. 1630 en 1660, weten we wie de auteur is van beide werken. Op het schutblad van *Dat Paradijs* noteerde hij: “*Dat Paradijs van de minnende ziel* werd geschreven door de godvruchtige maagd Maria van Oisterwijk en uitgegeven door pater Gerard (van) Hamont, procurator van het Keulse kartuizerklooster, zoals men kan opmaken uit een ander boek, getiteld *De ware weg naar de Evangelische volmaaktheid*, dat dezelfde maagd deed uitgeven door deze eerbiedwaardige pater.”

Camouflage

De enthousiaste bewonderaar Kalckbrenner geloofde onvoorwaardelijk dat Maria's geschriften haar door God waren ingegeven en dat zij de gave van een wonderdoend gebed had ontvangen. Dat wordt in zijn voorwoord van *Der rechte Wech*, maar ook in de bindteksten overvloedig vermeld. Kalckbrenner wist natuurlijk dat de Kerk door vrouwen geschreven mystieke teksten alleen tolereerde, wanneer kon worden aangetoond dat die teksten "geopenbaard" waren. Een vrouw die nooit de scholing van een clericus had genoten, kon dergelijke geschriften niet uit zichzelf schrijven. Zo werd ongeletterdheid een garantie voor de waarachtigheid van de goddelijke inspiratie. Vandaar dat er alle mogelijke pogingen werden gedaan om schrijfsters van deze teksten als volkomen ongeschoold, maar wel als "door God aangeraakte figuren" af te schilderen. Ook de geleerde Hildegard van Bingen O.S.B. (†1179) moest van zichzelf getuigen dat ze totaal ongeletterd was.

Er was nog een reden om geen naam te vermelden. Maria leefde in een tijd waarin zowel de pauselijke inquisitie en bisschoppelijke rechtbanken als de in 1521 door keizer Karel V ingestelde staatsinquisitie actief waren. De dreiging van de inquisitie heeft de schrijfster waarschijnlijk genoopt om anoniem te blijven. Dat was ook zo voor de anonieme schrijfster Anonyma Virgo (°ca. 1465 - †1540) van de *Die Grote Evangelische Peerle*, waarvan een in 1545 in Keulen gedrukte Latijnse vertaling een "internationale mystieke bestseller" werd.

Negen Trappen van Eenvoud

Behalve *Der rechte Wech* en *Dat Paradijs* is de titel van een derde werk van Maria van Hout in het Latijn overgeleverd als *Novem simplicitatis gradus (Neun Stufen der Einfachheit of Negen Trappen van Eenvoud)*. Volgens Petrus Schorichius had "onze moeder" Maria van Oisterwijk het geschreven en "onze prior, wellicht Kalckbrenner (prior van 1536 – 1566), vertaalde het en nam het op in zijn geestelijk dagboek". Volgens Keersmaekers (2003) staan er in het Latijnse aantekeningenboek (geestelijk dagboek) van Kalckbrenner passages die mogelijk uit dit verloren gegane werk afkomstig zijn. Een fragment hieruit over de vraag "wat heilige eenvoud is" (in een vertaling van Keersmaekers, 2003):

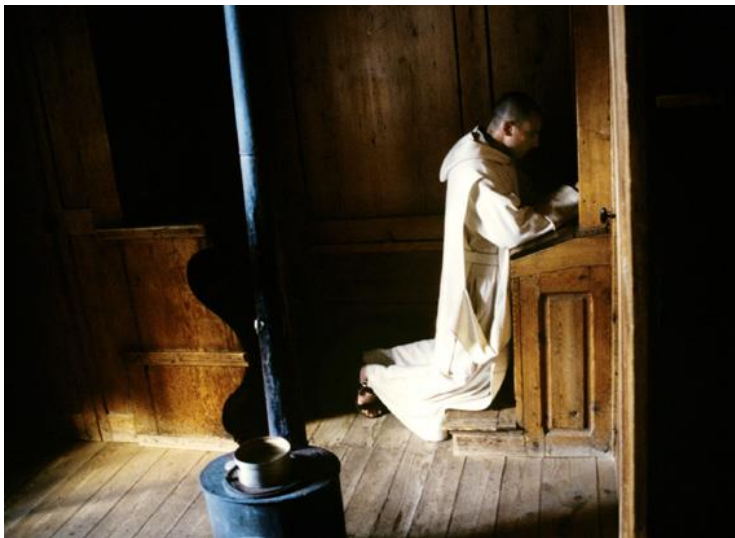
"Het begin en het einde altijd voor ogen te houden, is de ootmoedige eenvoud. Onthechting en verheffing des harten tot eenheid met God is het ene noodzakelijke. Een vurig gebed voor de liefdevolle vereniging en gestaag bidden voor de anderen die ge ziet of over wie ge hoort. En de overwinning van de zinnelijkheid, en van de natuur en de wil tot het uiterste. En de bestendige waarneming van de innerlijke en de uiterlijke mens. En gehoorzaamheid aan God en de mensen. En alles aanvaarden uit Gods hand, voorspoed en tegenspoed. En alles toeschrijven aan eigen schuld. En Gods wil naspeuren. Hartsgeheimen zorgvuldig bewaren en de tong bedwingen. En de complete uiterlijke mens zo wijselijk beheersen, dat hij voor een ander geen hindernis is, maar eerder een voorbeeld van deugdzaam leven."

Keersmaekers denkt dat deze woorden, geschreven door een zeer zelfbewuste Maria van Hout, een rechtstreekse vermaning aan het adres van Kalckbrenner waren. Er zijn waarschijnlijk niet zoveel vrouwen in de 16de eeuw te vinden die vooraanstaande geestelijken op de vingers tikten. Het is duidelijk dat zij geen blad voor de mond nam. Deze tekst is waarschijnlijk geschreven na Sacramentsdag 1531. In Maria's leven heeft die tweede donderdag na Pinksteren een beslissende rol gespeeld. Op die dag zou zij een visioen hebben gehad, dat haar de geestelijke vereniging met God intens deed ervaren. Deze ervaring veroorzaakte een ommekeer in haar houding tegenover haar medemensen: de weifelende,

onzekere Maria uit de eerste brieven die niets durfde zonder uitdrukkelijke toestemming van haar biechtvader, werd de vastberaden vrouw die de haar door God gegeven opdracht tot apostolaat onder de zondaars en afvalligen (protestanten) consequent uitvoerde.

Inhoud

Uit alle beschikbare teksten blijkt dat Maria van Hout naar een zuivere beleving van het evangelie in dienst van de medemens zocht. In *Der rechte Wech* vinden we de grondslag van Maria's leven en geschriften: "Wij zijn instrumenten Gods om anderen te helpen." In haar teksten komt herhaaldelijk haar mystieke verlangen naar voren om steeds nauwer met Jezus Christus verenigd te worden. Zij beschrijft hoe de mens een diepe verbondenheid met God kan bereiken en zo boven zichzelf kan uitstijgen. Die verbondenheid met God ziet zij als de bron van dienstbaarheid aan de medemens. Dit is een vertaling van Ruusbroecs "ghemeine leven". Het is een leven waarin men voortdurend naar God toegewend is, maar tegelijkertijd naar de medemens. Zij moedigde haar medezusters aan om deze dienstbaarheid dag na dag vorm te geven. Haar grote bekommernis om de apostolische dienstbaarheid vinden we ook terug in *Dat Paradijs*. Maria schreef niet alleen om haar medezusters te onderrichten en aan te moedigen, maar ook voor personen buiten het Maagdenhuis, voor haar biechtvader, kartuizers en jezuieten. In kartuizers en jezuieten zag zij degenen, die haar konden helpen haar apostolische taak uit te voeren: de eersten door hun gebed en geschriften, de anderen door hun prediking.

Een kartuizer monnik, in stil gebed verzonken.

Taal, stijl en verspreiding

De taal en stijl van de *Der rechte Wech* verschilt duidelijk van die gebruikt in *Dat Paradijs*. *Dat Paradijs* was eerder voor leken bestemd, terwijl de doelgroep van *Der rechte Wech* veeleer uit religieuzen bestond die meer vertrouwd waren met de mystieke terminologie. In beide werken gebruikt ze zoals andere 16de-eeuwse mystica een sobere stijl. Bij haar vinden we geen zwijmelende liefdesuitingen, geen overdreven hartstochtelijke termen. Wanneer haar biechtvader haar vraagt (dwingt) neer te schrijven wat ze ervaren heeft, schrijft ze:

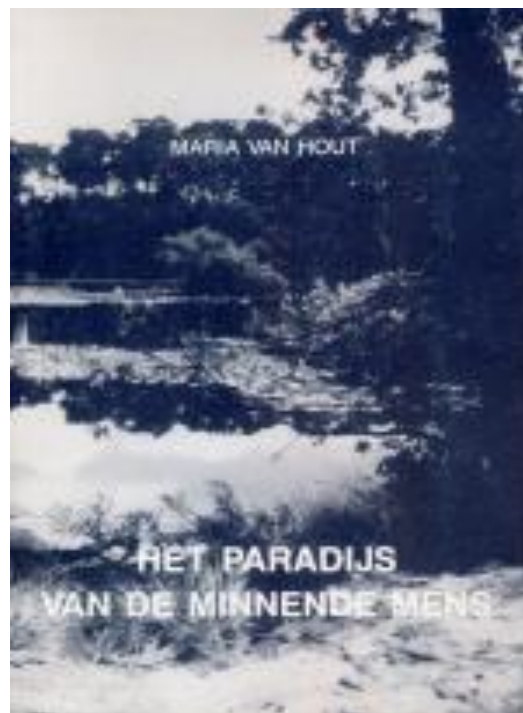
“Ach , lieve geestelijke vader, als ik hoe dan ook moet schrijven, dan bid ik U dat U het goed wilt opnemen, want ik kan er niets aan veranderen al klinkt het overmoedig; ik ben immers

niet wijzer dan een kind. Ik kan alleen maar beschouwen wat door mij heen gaat (de goddelijke opdracht) en dat kan ik eenvoudigweg vertellen of schrijven en dan weet ik er al niets meer van... En alhoewel ik soms stoutmoedige woorden spreek, kan ik daar niets aan veranderen. Ik heb niet meer macht over mezelf dan een kind. Ik ben geheel buiten mezelf en in God verenigd net alsof ik geen mens meer was en ik niet meer leefde, maar de Heer in mij.” (uit brief 13, hertaald door Willeumier-Schalij)

Uit het bovenvermelde aantekeningenboek van de kartuizers kan worden afgeleid dat in de besloten kring van deze monastieke orde Maria's werk nog tot in de 18de eeuw werd gelezen. Maar de beperkte verspreiding van haar werk en de moeilijke taal – volgens Willeumier-Schalij “Middelnederlands met een Nederduits sausje overgoten” – waarin de teksten zijn overgeleverd, hebben ertoe bijgedragen dat Maria van Hout in vergetelheid raakte. Toen er vanaf de jaren '20 van de vorige eeuw weer over haar werd geschreven en haar werk opnieuw werd bestudeerd, ontstond het beeld van “een belangrijke, invloedrijke en zelfstandige begijn”. Zo werd de weg geëffend voor uitgaven en hertalingen van *Der rechte Wech*, de brieven en *Dat Paradijs*.

In 1927 gaf de jezuïet J.B. Kettenmeyer de brieven opnieuw uit en precies 400 jaar na de eerste druk werden de brieven in het Duits vertaald door W. Oehl. In 1993 verscheen de eerste vertaling van de brieven in hedendaags Nederlands (Willeumier-Schalij). In 1991 verscheen een hertaling van *Het Paradijs van de minnende Mens*, een uitgave van het Convent van Betlehem, en in 2003 de hertaling van *Der rechte Wech* (Sleekx).

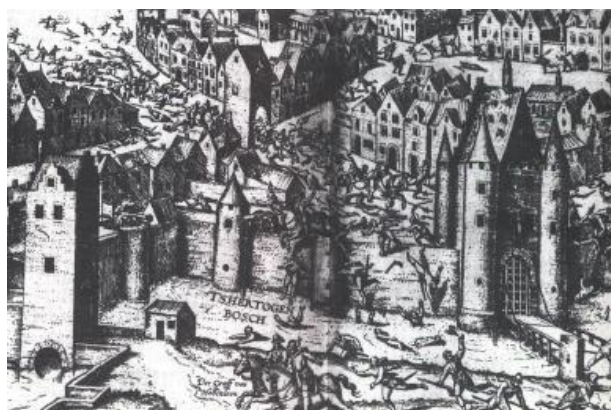
Het paradijs van de minnende mens (1532), hertaald door de zusters van het Convent van Betlehem met medewerking van J. Allaerts s.j., Ranst, 1991

De rechte weg naar authentiek evangelisch leven. Maria Van Hout (+ 1547), begin en mystica (1531), hertaald door Mieke Sleenckx et al., Ranst, Convent van Betlehem, 2003

Van Oisterwijk naar Duffel

Het vertrek van Maria van Hout en haar gezellinnen en de politieke-religieuze omstandigheden na 1550 maakten een einde aan de bloeiperiode van de Oisterwijkse Kring. De nieuwe generatie zusters in het Maagdenhuis vertoonde een heel ander profiel. Ze richtten zich meer en meer op apostolaatactiviteiten, zoals zieken- en armenzorg en onderwijs. De verovering van 's-Hertogenbosch door de Staatse troepen in 1629 en de daaropvolgende maatregelen tegen het katholicisme bedreigden het Maagdenhuis voortdurend in zijn bestaan. Dankzij doordachte overlevingsstrategieën konden zij tijdens de jaren 1640 toch nog ontsnappen aan de maatregelen van de protestantse overheid. De “semireligieuze” vrouwen argumenteerden wellicht dat het Maagdenhuis geen klooster, maar een liefdadigheidsinstelling was. Bovendien konden zij rekenen op de steun van de bevolking en zelfs van het bestuur van de Vrijheid Oisterwijk.

De verovering van 's-Hertogenbosch door de Staatse troepen in 1629 en de daaropvolgende maatregelen tegen het katholicisme bedreigden het Maagdenhuis voortdurend in zijn bestaan.

Door het protestantse gezag werd aan de vrouwelijke religieuzen opgelegd dat zij geen novices mochten aannemen, een maatregel die op termijn tot het uitsterven van de kloosters zou leiden. Waarschijnlijk was dat bevel ook voor het Maagdenhuis bestemd. Misschien was het daardoor dat de op 16 juni 1613 in Oisterwijk gedoopte Maria van den Heuvel (†1680) naar het begijnhof van Turnhout is gekomen, waar zij in 1632 werd geprotestant en later tweemaal tot grootmeesters werd verkozen. Vanaf 1648 werd het steeds moeilijker om de protestantse stafhouder en predikant ervan te overtuigen dat het Maagdenhuis een liefdadige instelling was. In het begin van de jaren 1650 vatte de toenmalige overste, moeder Maria Loomans, het plan op om net als andere congregaties en orden een toevlucht te zoeken in de Zuidelijke Nederlanden. In 1652 vertrokken vijf zusters naar Duffel, terwijl moeder Loomans en twee zusters achterbleven. Het was de bedoeling dat ook zij naar Duffel zouden overkomen wanneer alle zaken in Oisterwijk waren afgehandeld. Er bleven echter nog meer dan 60 jaar vrome vrouwen in het Maagdenhuis wonen, tot zij in 1725 *manu militari* uit het huis werden gezet.

Detail uit de Leo Belgicus, een gravure van Kaerius (vd Keere), 1617.

Duffel

Wellicht was de abt van Tongerlo, Franciscus-Augustinus Wichmans, met zijn goede contacten in Oisterwijk en Duffel, de persoon die de Oisterwijkse maagden naar Duffel verwees. Ook de in 's-Hertogenbosch geboren Antwerpse bisschop Gaspar Nemius stond positief tegenover de vestiging van de zusters in Duffel. In september 1680 gaf de Antwerpse bisschop, Johannes-Ferdinandus Van Beughem, de Oisterwijkse zusters definitief de toestemming om zich in Duffel te vestigen en bevestigde hij zijn bisschoppelijke macht over de "arme maagden" die het habijt van de begijnen droegen, "*als bij andere onse begyntiens*". De overste van het Duffelse Maagdenhuis greep die zinsnede aan om zich voortaan als begijn voor te doen. Volgens Timmermans leidde dat tot een aanzienlijke maatschappelijke en religieuze promotie.

In 1652 vestigden een aantal begijnen uit Oisterwijk (Nederland) zich in Duffel. Vanaf 1680 hadden ze hun verblijfplaats in een rij huizen tegenover de Sint-Martinuskerk. De huizenrij bij de kerk maakte in 1846 plaats voor een nieuw klooster, dat in de loop van de 19de eeuw verder werd uitgebreid. Het deed dienst als huisvesting voor de zusters, maar ook als onderkomen voor de patiënten. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden de gebouwen nagenoeg volledig verwoest. De naoorlogse heropbouw van het kloostergebouw in art deco-stijl werd voltooid in 1924. Gedurende ruim drie decennia fungeerde het als woonhuis voor de zusters en tegelijkertijd als ziekenverblijf. Tegenwoordig huisvest het gebouw enkel nog kloosterlingen. Foto: Tijn Vereenoghe

Vanaf 1680 woonden de zeven “begijnen”, zoals de Duffelse zusters werden genoemd, dus tegenover de kerk van Duffel, de plek waar ze nu nog wonen. Zij gaven les aan meisjes, verzorgden zieken aan huis en hielpen de parochiepriesters. In datzelfde jaar werd de band tussen Oisterwijk en Duffel losgemaakt: tot dan was Maria Loomans de “moeder” gebleven en werd Duffel bestuurd door twee “ondermoeders”.

CONVENT VAN BETLEHEM

De Duffelse gemeenschap kreeg vanaf 1697 de naam Convent van Betlehem, maar tot in de 18de eeuw werd er zowel van een convent als van een begijnhof gesproken. Het einde van de 18de en het begin van de 19de eeuw waren voor de Kerk en dus ook voor de zusters van Duffel moeilijke en verwarrende tijden. Slechts dankzij grote inspanningen kon het Convent van Betlehem overleven. Vanaf 1790 namen de zusters geesteszieke vrouwen in hun huis op.

Vanaf dan werd het Convent van Betlehem steeds meer een hospitaalcongregatie met een bijzondere opdracht: de zorg voor geesteszieke vrouwen. De keuze voor krankzinnigenzorg is beslissend geweest voor de weg die het Convent in de 19de en 20ste eeuw heeft gevolgd. Door de zorg voor geesteszieken behoorden zij, volgens de verlichte Oostenrijkse vorst Jozef II, niet tot de regulieren die zich niet toelegden op onderwijs of caritatieve werken. Die monniken, zusters en andere contemplatieve orden beschouwde hij als sociale parasieten die moesten verdwijnen (decreet van 25 april 1783). Zo verdwenen er in 1785, op bevel van de keizer-koster, in de Oostenrijkse Nederlanden 163 instellingen, waaronder de priorij van Corsendonk, maar dus niet het Convent van Betlehem.

Toen de Zuidelijke Nederlanden in 1795 werden aangehecht bij Frankrijk, gingen vele kloosters door de revolutionaire wetgeving tenonder. Dankzij hun overlevingsdrang, hun vage status (begijnen, geestelijke dochters, semireligieuzen,...?) en hun caritatieve werken hebben de zusters van het Convent moeizaam, maar zonder veel kleerscheuren ook die periode overleefd. In 1871 was het tijdperk van de bijna ondefinieerbare vrome vrouwen voorbij. Op 20 april van dat jaar keurde kardinaal Victor Dechamps nieuwe statuten en een aangepaste regel van het Convent van Betlehem goed. De “begijnen” van het Convent werden zusters van de Heilige Norbertus, de patroonheilige van moeder Norberta, of kortweg zusters Norbertienen, een actieve diocesane congregatie. De Duffelse bevolking sprak van de “norbertinnekes”.

Reeds vóór 1871 hadden de “hospitaalzusters” een nieuw klooster, dat ook de psychiatrische instelling onderdak bood, gebouwd. Zij stonden tevens in voor de verzorging van de zieken in het godsgasthuis van Duffel. Zij waren trouwens niet alleen actief in Duffel. In 1878 werd zuster Gabriëlle Lefebure de eerste plaatselijke overste van de infirmerie van de Geelse Rijkskolonie. Vóór en na de Tweede Wereldoorlog hebben ze in Duffel, Bonheiden, Sint-Antonius-Zoersel en Merksplas hun activiteiten in de preventieve en curatieve gezondheidszorg verder uitgebouwd. In dezelfde periode openden zij verscheidene scholen voor de opleiding van onder andere verpleegsters, kinderverzorgsters en ziekenoppassers.

Rond 1960, dat is drie eeuwen nadat vijf vrome vrouwen uit Oisterwijk in Duffel waren komen wonen, stonden ongeveer 400 zusters in voor om en bij de 6000 mensen in zorg- en onderwijsinstellingen.

Hof van Zevenbergen in Ranst, een van de zeven gemeenschappen waar nog zusters van het Convent van Betlehem wonen en werken.

Nu, in de 21ste eeuw, telt het Convent van Betlehem nog meer dan 100 zusters, die in kleine en grotere gemeenschappen in Duffel, Bonheiden, Mechelen, Merksplas ('t Zwart Goor), Oud-Turnhout, Ranst en Zoersel wonen en werken. Nog steeds staat evangelische dienstbaarheid centraal in hun leven: verschillende zusters zijn nu werkzaam op terreinen zoals moeder- en kindverzorging (in Turnhout gesticht door zuster Judith), parochiale zorg, zieken- en palliatieve zorg, ondersteuning van kansarmen, bezoek aan gevangenen, wereldmissiehulp... En zij voelen zich nog altijd verbonden met hun eerste overste, Maria van Hout. Haar sterfdag, 30 september, is voor hen dan ook jaarlijks een feestdag.

Hugo Vanden Bossche

De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout

Bronnen

- Begheyn P.: *Canisius Petrus*. In: *Encyclopedie van de Mystiek*, redactie: Baers J., Brinkman G., Jelsma A., Steggink O., Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2003, 932
- De Maesschalck Edward: *De gevolgen van de revolutie voor de Kerk 1780–1830*. In: *Geloven in de Lage Landen*, Peter Nissen, ed., Davidsfonds, Leuven, 2004, 151-152
- Gielis Marcel: *Erasmus, Luther en de theologen van Leuven*. In: *Geloven in de Lage Landen*, Peter Nissen, ed., Davidsfonds, Leuven, 2004, 93
- Huijbers A.: *Oud Oisterwijk*, Uitgave Katholieke Kunstkring Oisterwijk, 1923, 124
- Keersmaekers A.: *Maria van Oisterwijk en de "simplicitas"*, Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 113, 2003, 195-223
- Lenting H.A.F.: *Maria van Hout, begin en mystica*. In: J. van Oudheusden e.a. (red.), *Brabantse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders*, Deel 4, Uitgeverij Boom en Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening, Amsterdam/Meppel, 1996
- Sleenckx, Mieke: *De rechte weg naar authentiek evangelisch leven. Maria Van Hout (+1547), begin en mystica*, Ranst, Convent van Betlehem, 2003
- Timmermans Ruth: *Het Convent van Bethlehem. Een half millennium vrouwelijke spiritualiteit en bedrijvigheid*, Het Convent van Bethlehem i.s.m. Kadoc, Leuven (gedrukt bij Scheerders-Van Kerckhove, Sint-Niklaas), 2000, 23-60, 70-73
- Timmermans Ruth: *Een laatmiddeleeuwse mystieke vrouw met moderne ideeën*. In: *Het Lichaam (m/v)*, redactie: Kaat Wils, Universitaire Pers, Leuven, 2001, 72-73, 78
- Triest Monika: *Het besloten hof. Begijnen in de Zuidelijke Nederlanden*, Uitgeverij Van Halewyck, Leuven, 1998, 184-187, 247
- Van Dijk R.: *Maria van Hout (van Oisterwijk)*. In: *Encyclopedie van de Mystiek*, redactie: Baers J., Brinkman G., Jelsma A., Steggink O., Uitgeverij Lannoo, Tielt, 2003, 1027
- Van Hout Maria (Keulen, 1532): *Het paradijs van de minnende mens*, hertaald door de zusters van het Convent van Betlehem m.m.v. J. Allaerts s.j., Ranst, 1991, 3-14
- Willeumier-Schalij J.M. (vert. en ed.): *De brieven uit 'Der rechte Wech' van de Oisterwijkse begin en mystica Maria van Hout († Keulen 1547)*, Peeters, Leuven, 1993, 5-11, 29, 88-89 (*Miscellanea Neerlandica* 6)
- Kuiken Kees, *Hout, Maria van*. In: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/HoutMaria

- Kuiken Kees, *Anonieme Maagd*. In: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*.
www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DVN/lemmata/data/Anoniem
- www.conventvanbetlehem.be